

de religione, lib. I, capite VI, numero XI existimat, quod Deus in præcipuis effectibus gratiæ, qui mediantibus orationibus executioni mandantur, habet efficacem prædeterminationem, et decretum præordinativum illorum ante prævisas orationes, esse vero necessarias ad executionem prædefinitionis, et decreti efficacis ex alia posteriori dispositione, et decreto Dei. Cur autem Deus postulet tales orationes, si ante prævisionem illarum habet voluntatem efficacem faciendi tales effectus? Respondet id esse ex generali ratione, quia vult admittere nostram cooperationem, ubi locum habere potest; et ut nobis detur occasio accedendi, et colloquendi cum illo, quæ est maxima utilitas orationis.

XI. Hanc doctrinam non vacat hic fusius discurrere, tractari enim solet prima parte, quæstione XXIII, et III parte, quæst. I, art. III; solum advertit, quod in decretis divinis potest efficacia attendi, vel ordine intentionis, et secundum voluntatem finis; vel ordine executionis, et secundum voluntatem, et dispositionem mediorum discernendo executionem effectus. Efficacia voluntatis circa finem antecedit efficaciam voluntatis circa media, quia efficacia executionis pendet ab efficacia intentionis. Cæterum decretum efficax de executione, et futuritione rei implicat, quod sit efficax ea efficacia quæ convenit Deo, quamdiu non includit omnes circumstantias, et modum quibus faciendum est, quia efficacia prædefinitionis divinæ est efficacia causæ universalissimæ attingentis omnes modos, et ordines, quibus effectus ponendus est in re; et ita implicat, quod habeat hanc efficaciam universalissimam, si executio ejus pendet ab aliqua posteriori executione; antecedenter enim ad illam posteriorem dispositionem intelligeretur decretum Dei

efficax quasi suspensum, quod repugnat efficaciæ divinæ, juxta illud Rom. IX: *Voluntati ejus quis resistit?* et Isa. XIV: *Dominus exercituum decrevit, et quis poterit infirmare? Et manus ejus extenta, et quis avertet illam?* Universalissimum enim decretum divinum, nullum extra se relinquit ad affectum requisitum, qui possit illud avertere. Igitur decretum efficax in Deo nunquam habet integrum, et sufficiens motivum efficaciæ, quousque respiciat, et attingat omnes modos, et circumstantias, ut ponatur in re. Ex eo enim quod divina est, est independens a quocumque superiori, et universalissima respectu cujuscumque inferioris: ergo quousque intelligatur attingere omnes modos, quibus res ponetur in re, non intelligitur efficacia illa, ut divina, sed censebitur voluntas antecedens, et inefficax quæ respicit rem non absolute, et secundum omnes modos, sed quantum ad aliquid tantum.

XII. Et illud argumentum, quod multos inperitos torquet, quod si Deus discernit aliquid mihi dare, vel me salvare infallibiliter dabitur, etiam si non petam ego, vel aliud aliquid agam, ex doctrina data solvitur clarius, quam ex doctrina Suarez, quia decretum Dei de dando vel faciendi aliquid non est efficax, et infallibile, nisi quando includit omnes modos, et ordines requisitos ut res fiat, et consequenter sine illis nunquam ponetur in re; et quia Deus sæpe determinat, ut per orationes aliquid nobis detur, et quod aliquid determinetur, vel prædestinetur faciendi talia opera, ideo sine talibus mediis non obtinebitur ille effectus, quia antecedenter ad decretum de illis mediis non est in Deo efficax decretum de faciendi effectum. In sententia vero Suarez urget, quia antecedenter ad prævisionem ora-

tionis jam erat efficax decretum Dei faciendi id, quod petimus.

ARTICULUS III.

Utrum oratio sit actus religionis?

I. Titulus clarus est, et ly actus ibi supponit pro actu proprio, et elicitio, ut patet in calce corporis articuli. Neque enim D. Thomas agit hic de actibus imperatis a religione, sed de propriis. Ex articulo has quatuor conclusiones habes. Prima, quæ directe respondet quæsitio, scilicet quod oratio est proprie actus religionis, intellige in ly proprie elicitive, et quantum ad speciem actus: secunda conclusio solutione ad primum: Actus devotionis est præcipuus inter actus religionis, et post illum oratio: tertia conclusio solutione ad secundum: Oratio est in præcepto: quarta conclusio, solutione ad tertium: Materia, quæ offertur in cultum Dei per orationem, est mens nostra quæ præsentatur Deo.

II. Primam conclusionem, quæ principalis est probat sanctus doctor primo in argumento Sed contra, quia dicitur in Psalmc CXL: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*: et gloss. dicit: « Quod incensum offerebatur in odorem suavem Domino in figuram orationis: » hæc autem pertinet ad religionem; ergo oratio est actus religionis. Huic tamen consequentiæ D. Thomæ obstat, quod oratio non est formaliter, et essentialiter oblatio, sed petitio, et elevatio mentis in Deum; ergo quando oratio comparatur incenso, et oblationi, non fit comparatio in eo quod formale est in oratione; et consequenter neque ex hoc inferitur, quod essentialiter sit actus re-

ligionis, sicut neque essentialiter est oblatio.

III. Respondetur, quod oratio essentialiter est oblatio, ut dicitur solutione ad tertium, quia per illam offertur mens cum reverentia ad Deum, et ipsa petitio, seu elevatio mentis non repugnat quod etiam sit oblatio interior, et spiritualis, quia est subjectio petentis, et indicantis necessitatem suam: sic enim exhibet, et præsentat mentem indigentem Deo: præsentare autem est offerre. Tu vero perspicue altitudinem sensus sacræ Scripturæ, dum orationem comparat incenso, et dicitur dirigi non ad odoratum, sed ad conspectum Dei, quia videlicet, licet incensum, ut possit fimum emittere, debeat præsupponere ignem, cui superponatur, tamen non ipsius ignis, sed incensi est fimum ille. Sic oratio licet præsupponat actum voluntatis, et desiderii quasi calorem, non tamen est actus voluntatis, sed intellectus, qui per fimum quasi per cognitionem necessitatis, et priorum defectuum dirigitur ad Deum, et propterea non dicitur dirigi ad odoratum, sed ad conspectum Dei, quia non defert suavitatem, quæ delectet, sed potius miseriam petentis, cui succurrat. E contra vero quando odor non a fumo incensi elevatur, sed ex charitate, et humilitate, non ad conspectum, sed ad accubitus Dei, quasi ad delectationem, et quietem dicitur ascendere, Cantic. I: *Dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum*, quia humilitas cum calore charitatis, quod totum nardus designat teste Bernardo, quæ est humilis, et calida herba, non ad conspectum Dei dirigitur, sed ad accubitus, quia charitas unione Dei fruitur. Et ita distingue cum D. Bernardo sermone XLII in Cantica, quod: « Est humilitas quam nobis veritas parit, et non habet calorem

(scilicet quando cognoscimus defectus nostros, vel inviti) et est humilitas, quam charitas format, et inflamat, atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione consistit, » ut dicit Bernardus.

IV. Subjectio ergo, et humilitas, quæ provenit ex cognitione defectuum appropriatur orationi; quæ dicitur dirigere miseriam propriam ad conspectum Dei; conspiciere enim in Deo idem est, quod succurrere malo, juxta illud Proverbiorum: *Rex qui sedet in solio dissipat omne malum intuitu suo*, et ideo oculi Dei comparantur piscinæ Cant. vi, quasi ipsis oculis Deus lavet. Et vide quomodo oratio quando comparatur incenso, non dicitur, quod ascendat sed dirigatur; quasi oratio non per se habeat ascendere ascensu voluntatis ad Deum, sed directione opus habeat charitatis, quia oratio, ut præcise nascitur ex veritate intellectus cognoscentis defectus, et indigentias proprias, non per se ascendit, sed dirigitur a charitate. Denique habetur Apocal. viii: *Quia data sunt Angelo incensa multa, ut imponeret aureo thuribulo, et sic daret de orationibus sanctorum*, quia incensum orationis per se non ascendit, sed mediante igne thuribuli, quod est in manu Angeli. Unde Cant. iii dicitur: *Quæ est ista quæ ascendit sicut virgula fumi?* Ascendit inquit, non dirigitur.

V. In corpore articuli probat S. Thomas conclusionem duplici enthymemate. Ad religionem proprie (intellige elicitive) pertinet reverentiam, et honorem Deo exhibere: ergo omnia illa, per quæ exhibetur reverentia Deo pertinent ad religionem. Rursus: Per orationem homo exhibet reverentiam Deo in quantum se illi subjicit, et profitetur orando se indigere illo, ut auctore omnium honorum: ergo ratio est proprie actus religionis. Consequen-

tiæ istæ, ut intelligantur procedere formaliter, intelligendæ sunt omnes propositiones sub eadem formalitate, scilicet, quod omnia per quæ proprie et essentialiter exhibetur Deo reverentia proprie pertinent ad religionem; et similiter quod per orationem proprie, et essentialiter homo exhibet Deo reverentiam, quasi in hoc consistat species orationis; et sic infertur evidenter, quod oratio ex sua specie est actus religionis. Hæc de consequentiarum bonitate.

VI. Circa veritatem vero propositionum, duæ sunt, quæ indigent explicatione. Prima, ad religionem proprie pertinet exhibere Deo reverentiam, per quemcumque actum id fiat: secunda, per orationem proprie, et essentialiter exhibetur reverentia Deo. Circa primam propositionem multa diximus supra quæst. LXXXI, art. iv, quæ hic repetenda non sunt: ut tamen illa melius intelligantur sequens proponitur dubium.

QUOMODO ORATIO, QUÆ EST ACTUS INTELLECTUS SIT ELICITIVE PHYSICE AB HABITU RELIGIONIS EXISTENTE IN VOLUNTATE?

VII. In præsentis articulo magister Torres disputatione unica, numero viii, existimat orationem non elici physice a religione, sed moraliter, quod deducit ex quadam regula generali, quod quando actus, et habitus habent eandem materiam, et objectum, et tamen sunt in diversis potentiis, actus ille dicitur elicitive esse a tali habitu, non physice, sed moraliter. Et consistit hæc moralis elicentia in hoc, quod oratio versatur circa materiam propriam religionis exhibendo Deo subjectionem, et cultum; et tota laudabilitas, et

regulatio orationis ex regula religionis sumitur, quod sufficit ut dicatur elici moraliter a virtute religionis, quia scilicet oratio pendet in sua regulatione morali a religione; et hac ratione explicat rationem, et sensum Cajetani qui supra quæst. LXXXI, art. iv, dixit posse actum unius potentie elicitive procedere ad habitu alterius potentie, non tamen ab altera potentia, quia inquit potentia non causat nisi tamquam agens physicum, et naturale; habitus autem, maxime qui est virtus, potest ingredi genus agentis moralis, et sic morali causalitate bene potest causare actum pertinentem ad alteram potentiam.

VIII. At vero pater Suarez ii tomo, de religione lib. i, cap. vii, numer. vii, distinguit in oratione duo, scilicet affectum orandi, qui ad voluntatem pertinet, et petitionem, quæ quando fit locutione vocali, aut mentali pertinet ad intellectum: et quantum ad affectum inquit immediate, et proprie elici orationem a religione; petitionem vero esse actum imperatum, licet in esse virtutis, et in esse morali possit dici, quod eliciatur a religione, ut loquamur cum multis. In hoc ergo conveniunt pater Suarez et magister Torres, quod oratio, ut pertinet ad intellectum, non elicitur physice a religione, sed moraliter, et ideo illa prima propositio S. Thomæ, quod ad religionem pertinet proprie exhibere Deo reverentiam per quemcumque actum fiat, intelligenda est, quod pertinet ad religionem vel physice, vel moraliter.

IX. Cæterum nos loco supra citato controversiam hanc tractavimus, et ostendimus ex D. Thoma posse unum habitum existentem in una potentia extendi ad hoc ut physice operetur in alia, unamque potentiam posse physice aliam movere, et communicare ei virtutem suam

ad agendum secundum modum potentie moventis. Modo autem contra istos duos auctores breviter ostendam implicare, quod oratio solum moraliter eliciatur a religione, sed vel debere elici physice, vel nullo modo. Etenim hoc quod est, orationem esse actum virtutis, et poni in specie, et essentia actus virtuosus, est aliquid reale physicum in tali actu: ergo physice, et realiter debet procedere a principio dante sibi istam speciem. Consequentia manifesta est, quia implicat speciem physicam, et realem non procedere a principio reali, et physico habente virtutem ad efficiendam illam physicam speciem; ergo cum oratio procedat realiter ab intellectu, et physice, necesse est quod ut intellectus producat talem actum, habeat virtutem physicam, et realem ad producendam omnem realitatem inventam in oratione: et consequenter si species, et ratio virtutis est aliqua perfectio realis, et physica in oratione, oportet ponere in intellectu virtutem physicam productivam talis speciei. Et ita si species illa est religionis, necesse est, quod a religione participet aliquid physicum intellectus ad producendam talem speciem. Antecedens vero probatur, nam actus orationis est actus intellectus practici bonus: ergo oportet, quod ponatur in aliqua specie physica determinata actus practici. Non pertinet autem ad aliquem habitum intellectualem, quia habitus intellectuales practici solum sunt ars, et prudentia, ut constat ex prima secundæ, quæst. LVII, oratio autem non est actus artis, neque prudentiæ: ergo species ejus physica, et realis non est alicujus virtutis intellectualis practicæ: ergo oportet ad aliquam speciem physicam bonæ qualitatis, et dispositionis illam reducere: oratio autem physice, et essentialiter est qualitas, quæ est

bona dispositio: igitur principium illud a quo habet rationem qualitatis bene dispositivæ, physice debet influere, et non moraliter in talem actum: hoc autem principium non est virtus intellectualis practica, ut vidimus: ergo debet esse virtus moralis: neque assignabitur alia, quam religio.

X. Unde valde diminuta est illa ratio, quod quia habitus virtutis ingreditur ordinem agentis moralis, morali causalitate potest causare actum suum. Aliud est enim causare moralitatem in actu, aliud causare moraliter actum; causare enim moralitatem est causare aliquam perfectionem realem in actu: patet enim manifeste, quod actus physice elicited ab aliqua virtute in illa potentia, in qua est talis virtus, non habet aliam perfectionem physicam, quam bonitatem moralem, quia hæc est ratio constitutiva virtutis, ut suppono ex prima secundæ, quæst. LV, art. 1; causare vero moraliter, est causare sine influxu physico, vel mediante propositione objecti, vel per aliquam sympathiam, et conjunctionem extrinsecam potentiarum; hoc autem non sufficit ad efficiendam perfectionem realem. Et ita si religio manet in voluntate et intellectus non immutatur, et habet in se aliquid physicum derivatum a religione, impossibile est, quod per influxum moralem reluceat in actu orationis aliqua moralitas et perfectio realis virtutis.

XI. Sed obstat huic rationi factæ doctrina quædam D. Thomæ 1-2, quæstione xx, articulo III, præsertim solutione ad tertium, ubi inquit bonitatem, aut malitiam solum formaliter inveniri in actu interiori, et in actu exteriori denominative, sicut sanitas invenitur formaliter in animali, et denominative in herba, vel urina, et propter hoc non est alia sanitas, quæ est in animali,

et alia, quæ est in herba; sed eadem numero, quæ est in animali, denominat herbam extrinsece, et per extrinsecam denominationem derivatur ad ipsam; sicut est commune omnibus analogis per attributionem. Ergo actus exterior non habet intrinsece, et physice bonitatem moralem, sed solum per denominationem extrinsecam, et ita non indiget aliquo physico influxu ad producendam hujusmodi bonitatem moralem in actu exteriori, neque enim denominatio extrinseca producit aliquo physico influxu. Ruit ergo totum fundamentum positum, quia actus orationis est actus exterior respectu voluntatis, et religionis, cum sit actus alterius potentie, et consequenter exterior, seu existens extra voluntatem: ergo non debet physice, et realiter participare speciem, et bonitatem religionis, sed per extrinsecam denominationem participabit illam sicut cæteri actus exteriores. Et ita Cajetanus loco citato primæ secundæ, et magister Medina censent actum exteriorum solum extrinseca denominatione habere rationem bonitatis moralis, et libertatis; et hoc est quod dicit Suarez, quod ad religionem solum pertinet physice elicere actum, qui sit affectus, et volitio orandi, aut colendi Deum, quia solum iste est actus interior; ipse vero actus orationis, qui est petitio, vel quilibet cultus exterior solum moraliter, et imperative pendent a religione, quia solum per denominationem extrinsecam participant bonitatem moralem illius.

XII. Respondetur, quod bonitas, et malitia, de qua loquitur D. Thomas loco allegato, est bonitas proveniens ex fine, et intentione faciendi aliquid opus; non autem bonitas, vel malitia ex objecto, et specie intrinseca, ut manifeste patet ex verbis ejusdem S. Thomæ ibidem articu-

lo, quarto ad secundum, quod quando dicitur, quod est una, et eadem bonitas actus interioris, et exterioris, sermo est: « De bonitate actus exterioris, quam habet a bonitate finis; sed bonitas actus exterioris, quam habet ex materia, et circumstantiis est alia a bonitate voluntatis, quæ est ex fine. » Sic S. Thomas. Loquendo autem de hac bonitate, quæ sumitur non ex fine, sed ex objecto, seu materia actus, dicit S. Thomas ibidem articulo primo, quod non derivatur a voluntate, sed magis a ratione, hoc est, ex conformitate ad regulas rationis; effective tamen, et in executione procedit, et causatur a voluntate. Quam doctrinam sic intelligere debemus, quod aliqui actus externi sunt, qui ex objecto suo, et specie intrinseca sunt boni, aut mali, verbi gratia blasphemia, aut adulterium ex suo objecto sunt actus mali quacumque intentione, et voluntate fiant, seu ex quocumque fine fiant; idem enim est facere ex intentione, seu voluntate, vel facere ex fine, cum intentio sit de fine.

XIII. Similiter aliqui actus ex objecto boni sunt, ut dare eleemosynam, reddere debitum, temperate bibere, etc. licet possint fieri mali ex prava intentione, aut alia mala circumstantia, quia malum ex quocumque defectu contingit. Et isti actus, qui sunt boni aut mali ex objecto, realiter, et physice habent bonitatem, aut malitiam, non minus quam actus interiores, quia ordo ad objectum realiter convenit istis actibus. Ideo enim in actibus interioribus invenitur realiter moralis bonitas, aut malitia, quia objectum actuum interiorum est finis bonus, vel malus, et ordo ad objectum est realis, et intrinsecus cuicumque actui. Similiter ergo quando actus exterior habet pro objecto aliquod bonum, aut malum, debet illi realiter

convenire bonitas, aut malitia, sicut et ordo ad objectum.

XIV. Cæterum potest etiam considerari in actibus bonitas, aut malitia, quam habent ex intentione, seu ex fine, propter quem fiunt a voluntate, et hæc bonitas, aut malitia est extra speciem actuum exteriorum, quia non convenit illis ex ordine ad objectum, ex quo tantum sumitur specificatio in actibus; et hæc dicitur extrinseca bonitas, aut malitia in actibus, et tantum denominative illis conveniens. Cujus signum est, quia exterior actus intrinsece, et secundum speciem invariatus potest fieri de bono malus ex ista intentione, et voluntate: sicut qui facit eleemosynam propter vanam gloriam facit actum malum; et eadem eleemosyna, si solum mutetur intentio, et fiat ex bono fine, redditur bona. Cæterum habitudo, quam habet actus exterior ad suum objectum, quæ est habitudo dans speciem actui, si sit ad objectum conforme rationi, reddit illum ex specie bonum, et consequenter intrinsece: si vero sit ad objectum difforme rationi, habet ex sua specie malitiam: si autem fit ad objectum indifferens ex specie sua, id est, ex habitudine ad objectum, neque bonitatem habet, neque malitiam. Sed quia voluntas est principium effective movens ad productionem, et exercitium actuum, ideo quando procedunt a voluntate, tamquam ab effectivo principio, habent speciem suam et habitudinem ad objectum, et ulterius ordinationem ad finem voluntatis a qua procedunt. Et ita stat bene, quod actus, qui ex habitudine ad objectum est indifferens, quæ est indifferentia quantum ad speciem, tamen ut procedit effective a voluntate tali, et subordinatur fini ejus, quod est quantum ad exercitium, nunquam potest esse indifferens.